

Báo *Phong hóa*, Ngày nay với vấn đề cải cách y phục cho phụ nữ Việt Nam đầu thế kỷ XX

ThS. NGÔ VĂN PHONG

Dại học Văn hóa Hà Nội; Email: Ngophongvhndn@gmail.com.

Tóm tắt: Trước bối cảnh có nhiều biến động, đặc biệt là chính trị đã tác động dẫn tới sự thay đổi của đời sống văn hóa xã hội theo hướng Âu hóa ở Việt Nam ngay từ những năm đầu thế kỷ 20. Điều này làm cho những quan niệm và địa vị xã hội của người phụ nữ cũng thay đổi. Đây chính là căn nguyên để những người làm báo *Phong hóa*, Ngày nay đưa ra và thực hiện những tư tưởng cải cách xã hội. Trong số những tư tưởng mà báo *Phong hóa*, Ngày nay theo đuổi, vấn đề phụ nữ dù không phải là chủ đề số một nhưng lại có một vị trí quan trọng và cải cách y phục cho phụ nữ Việt Nam có vai trò nòng cốt.

Từ khóa: phong hóa; ngày nay; họa sĩ Lemur Nguyễn Cát Tường; vẽ đẹp riêng tặng các bà các cô.

1. Bối cảnh lịch sử

Lịch sử báo chí Việt Nam ghi nhận giai đoạn từ năm 1930 đến giữa năm 1936, số báo và tạp chí xuất bản công khai hợp pháp lên tới 210 tờ, gấp gần 2,5 lần số báo và tạp chí những năm 1924-1929. Bên cạnh bộ phận công khai hợp pháp còn có hệ thống báo chí xuất bản bí mật, chủ yếu là báo chí cách mạng với khoảng 170 tờ⁽¹⁾. Tổng cộng trong giai đoạn này có khoảng 380 tờ báo, gấp gần bốn lần con số của khoảng thời gian từ 1924-1929. Đây là con số không hề nhỏ trong khoảng thời gian ngắn. Nhiều tờ báo ra đời, đội ngũ văn nhân kí giả theo Tây học cũng từ đây xuất hiện, các phong trào sáng tác báo chí, văn chương theo lối mới cũng rộ lên⁽²⁾.

Rõ ràng, báo chí Việt Nam những năm đầu thế kỷ XX đã có những đóng góp to lớn đối với dòng chảy báo chí nước nhà. Sự đóng góp đó không chỉ đơn thuần về mặt số lượng, mà hơn thế, đó còn là những giá trị, những ảnh hưởng, những tư tưởng tác động rất lớn tới sự phát triển văn hóa xã hội Việt Nam đương thời. Tinh thần Âu hóa đã xuất hiện ngày càng nhiều trên các văn đàn báo chí. Văn minh phương Tây qua nhịp cầu báo chí không ngừng ảnh hưởng vào Việt Nam. Báo chí đã trở thành một không gian rộng lớn để những tư tưởng tiến bộ thể hiện quan điểm của mình về các vấn đề của xã hội Việt Nam ở giai đoạn lịch sử này. Cụ thể như báo *Lục tỉnh tân văn* (1907-1908) do Trần Chánh Chiêu làm chủ bút: hô hào dân chúng chấn hưng thực nghiệp, chống hủ tục, ủng hộ tân học; *Nam phong tạp chí* (1/7/1917-12/1934) do

Phạm Quỳnh vừa là chủ nhiệm và chủ bút: ủng hộ học thuật đông tây kim cổ, phát triển chữ quốc ngữ và bênh vực quyền lợi của người Pháp người Nam; Báo *Nữ giới chung* (1/2/1918 - 19/7/1918) của Trương Nguyệt Anh: chú trọng đến việc truyền bá chữ quốc ngữ và nhất định không đề cập đến vấn đề chính trị. Báo *Phụ nữ tân văn* (2/5/1929 – 20/10/1939) do Đào Trinh Nhất sáng lập: đề cập nhiều vấn đề liên quan đến nữ giới, sự quan hệ và trách nhiệm của nữ giới trong đời sống quốc gia và xã hội, báo không đứng riêng theo phe phái nào, chỉ biết có chân lý, ý chí và tổ quốc. Báo *Đông tây tuần báo* (15/11/1929 – 25/7/1932) của Hoàng Tích Chu: thông cảm với những thất bại của cuộc khởi nghĩa Yên Bái, với những lãnh tụ Nguyễn Thái Học, Phó Đức Chính, phê phán chủ thuyết quân chủ lập hiến của Phạm Quỳnh, tố cáo những viên tham quan như Tổng đốc Thái Bình...

Đến năm 1932, tuần báo *Phong hóa* ra đời do Phạm Hữu Ninh quản lý, tuy nhiên 13 số báo đầu tiên đã không gây ấn tượng với người đọc và đứng trước nguy cơ đình bản. Trong hoàn cảnh đó, Nguyễn Tường Tam quyết định mua lại và cải tổ tờ báo cho phù hợp với thị hiếu của độc giả. Ông đã xây dựng được một đội ngũ nhà báo theo hướng chuyên nghiệp. Ngoài mấy anh em trong nhà là Nguyễn Tường Cẩm, Nguyễn Tường Long (Hoàng Đạo), Nguyễn Tường Lân (Thạch Lam), Nguyễn Tường Bách, ông còn mời nhiều cây bút nổi tiếng, đang “ăn khách” thời bấy giờ về làm cho *Phong hóa*, Ngày nay như Trần Khánh Giur (Khái Hưng), Hồ Trọng Hiếu (Tú Mỡ), sau có

thêm Xuân Diệu, Trần Tiêu (em Trần Khánh Giur), Thế Lữ, nhiều người có bài cộng tác chặt chẽ, thường xuyên như Trọng Lang, Huy Cận, Thanh Tịnh, Đoàn Phú Tứ...

Ngày 22/9/1932, báo *Phong hóa* số 14 ra 8 trang khổ lớn, được đánh giá là “một quả bom nổ giữa làng báo”. Từ lúc này, *Phong hóa* chuyển hướng thành một tờ báo chuyên viết về văn hóa, nghệ thuật, mang đậm tính trào lộng, khẳng định rõ tôn chỉ, mục đích: “*Hãy hái theo con đường mới, tìm lí tưởng mới; không chịu khuất phục thành kiến; không làm nô lệ ai, không xu phụng một quyền thế nào; lấy lương tri mà xét đoán, theo lẽ phải mà hành động; lấy thành thực làm căn bản; lấy trào phúng làm phương pháp, tiếng cười làm vũ khí...*”⁽³⁾.

Sau 190 số, ngày 5 tháng 6 năm 1936, báo *Phong hóa* bị đóng cửa, báo *Ngày nay* (Nguyễn Tường Tam đã tiên lượng và cho ra đời báo *Ngày nay* từ trước khi *Phong hóa* bị đình bản) lại tiếp tục hoạt động theo tôn chỉ của *Phong hóa*.

Trong số những tư tưởng mà báo *Phong hóa*, *Ngày nay* theo đuổi, vấn đề phụ nữ - tuy không phải là chủ đề số một nhưng lại có một vị trí đặc biệt. Sự biến đổi của đời sống văn hóa xã hội theo hướng Âu hóa ở Việt Nam từ đầu thế kỷ XX đã làm cho những quan niệm và địa vị xã hội của người phụ nữ cũng thay đổi theo. Những người phụ nữ không còn ẩn mình trong khuê phòng, hay giam mình trong xó bếp, họ đã tham dự vào những việc trước kia chỉ dành cho đàn ông từ sự học hành cho đến các hoạt động công cộng mới mẻ khác của xã hội. Rõ ràng, phụ nữ Việt Nam ở giai đoạn này đã có nhận thức và nó được xuất phát từ chính bối cảnh đương thời cộng với những gì họ được mắt thấy, tai nghe và trực tiếp trải nghiệm. Sự hiện diện của họ trong tư cách “con người xã hội” trở thành đối tượng mới thách thức các đánh giá, phán xét, nhìn nhận. Tuy nhiên, trong bối cảnh xã hội thuộc địa, sự nổi lên của các thảo luận về vấn đề phụ nữ đã vượt ra khỏi phạm vi về một xã hội mới. Các vấn đề về hình mẫu xã hội văn hóa, các chương trình về chính trị quốc gia dân tộc hay tri thức bản địa đã được lồng vào trong các cuộc tranh luận, thảo luận về người phụ nữ.

Rõ ràng, phụ nữ là nạn nhân của hoàn cảnh xã hội, hơn thế, họ còn là nạn nhân của hoàn cảnh văn hóa. Nhận thức được vấn đề ấy, Báo *Phong hóa*, *Ngày nay* ủng hộ phụ nữ tấn công vào “nền luân lý chặt chẽ của

Tổng Nho” và chứng minh rằng đạo Khổng đã lạc hậu và thực sự không còn phù hợp với xã hội nữa. Bằng hành động cụ thể, báo *Phong hóa*, *Ngày nay* mà tiên phong là họa sĩ Nguyễn Cát Tường đã thổi lên một phong trào hoàn toàn mới - phong trào cải cách y phục phụ nữ trên diễn đàn của bản báo từ năm 1934. Đây chính là đóm lửa, là khởi đầu cho sự lan tỏa, ảnh hưởng, tác động vào đời sống đô thị không chỉ ở Bắc kỳ mà còn cả Trung kỳ và Nam kỳ. Hơn cả sự mong đợi, tư tưởng cải cách y phục cho phụ nữ đã không chỉ dừng lại ở việc làm đẹp, quan niệm về cái đẹp mà nó còn thôi thúc, góp phần hình nên hình mẫu của một người phụ nữ hiện đại với tư duy mỹ thuật mới, học thức mới và nhận thức mới trong hoàn cảnh mới.

Theo số liệu khảo sát, trong tổng số 232 tác phẩm liên quan đến vấn đề phụ nữ được đăng tải trên 414 số của báo *Phong hóa*, *Ngày nay*, bên cạnh cạnh vấn đề nữ quyền có 52 tác phẩm (chiếm 22,4%), vấn đề giáo dục 42 tác phẩm (chiếm 18,1%), các hoạt động xã hội thể thao có 41 tác phẩm (chiếm 17,7%), thì vấn đề về trang phục, thẩm mỹ, sắc đẹp chiếm số lượng lớn nhất với 97 tác phẩm (gần 42%).

2. *Phong hóa*, *Ngày nay* với phong trào cải cách y phục cho phụ nữ

Nhu cầu về đổi mới y phục của phụ nữ Việt Nam đã xuất hiện trong đời sống xã hội từ khoảng 1932, nhưng mãi đến khi được đẩy lên bởi tuần báo *Phong hóa*, *Ngày nay* thì phong trào này mới thực sự được lan tỏa. Trên số ra ngày 11/2/1934, báo *Phong hóa* lần đầu tiên mở ra chuyên mục mới có tên là “*Vẻ đẹp riêng tặng các bà các cô*”. Mục báo này được giao cho họa sĩ Nguyễn Gia Trí, Nguyễn Cát Tường phụ trách viết bài và minh họa, mà người tạo mẫu nòng cốt chính là họa sỹ Le Mur Nguyễn Cát Tường⁽⁴⁾.

Câu chuyện đầu tiên được bàn đến chính là cái đẹp, tính hay làm đẹp và hay trang điểm của nữ giới. Nguyễn Cát Tường cho rằng sự trang điểm bản chất rất tốt và vô cùng cần thiết cho phụ nữ. Đồng thời trang điểm chính là thuận theo quy luật tự nhiên, lại còn tỏ ra rằng mình biết quý trọng người và biết tự quý mình. Lý giải về việc làm đẹp để yêu quý bản thân và tôn trọng người khác, quan điểm của *Phong hóa*, *Ngày nay* cho rằng: “*Người mà muốn cho mình đẹp thêm, cho cái giá của mình cao thêm, người đó chứng tỏ đã biết quý trọng mình. Những người đã biết tự quý mình, chắc chắn không bao giờ để cho người*

khác khinh rẻ mình, ghê sợ mình. Đây chính là giá trị và hạnh phúc của người phụ nữ”⁽⁵⁾.

Những số đầu trong chuyên mục “*Về đẹp riêng tặng các bà các cô*”, *Phong hóa, Ngày nay* cho đăng tải các bài xã luận chiếm hơn một trang báo, sau đơn giản dần và hay minh họa bằng các kiểu mẫu, kỹ thuật may may và cách mặc y phục mới do Le Mur Nguyễn Cát Tường sáng tạo. Bởi theo *Phong hóa, Ngày nay* thì quần áo không chỉ dùng để che thân mà hơn thế nó còn là chiếc gương để phản chiếu trình độ tri thức của một quốc gia. Tức là một đất nước muốn biết có tiến bộ, có kỹ thuật, có hiện đại hay không thì chỉ cần nhìn vào y phục của nước đó. Trên tinh thần đề cao cái đẹp ấy, những người làm báo *Phong hóa, Ngày nay* đã khẳng định ngay rằng vấn đề y phục của phụ nữ là một vấn đề lớn, hoàn toàn không nhỏ mọn bởi nó thuộc vấn đề vật chất, chính vật chất có mối liên hệ mật thiết với tinh thần và cùng với tinh thần để phân biệt con người và con vật. “*Như vậy, con người khác con vật đâu phải chỉ ở trí khôn mà còn ở cả quần áo*”⁽⁶⁾.

Không chỉ riêng về vấn đề làm đẹp hay phải tân thời theo kiểu Âu Mỹ, *Phong hóa, Ngày nay* còn rất tinh tế khẳng định phụ nữ Việt Nam phải có một nét riêng không nhầm lẫn với phụ nữ nước ngoài, hay việc thay đổi cách ăn mặc chậm rãi sao cho phù hợp với vóc dáng riêng, hình thể riêng, cải thiện những chi tiết không cần thiết, và quan trọng là “*gác bỏ ra ngoài những điều bình phẩm vô giá trị*”, “*miễn là ta không làm gì quá lạm, rườm rà, có thể tổn đến hạnh phúc, hại đến danh-dự của ta và của nước*”⁽⁷⁾. Tư duy thẩm mỹ và sáng tạo của các tác giả cũng như ý chí cải cách của báo *Phong hóa, Ngày nay* là quần áo theo kiểu mới cũng phải có tính cách riêng của bản quốc, sự đổi mới cần phù hợp với những đặc tính địa lý như khí hậu, văn hoá và hình thể cá nhân của mỗi người, mỗi dân tộc. Dẫu vậy, khi phong trào cải cách y phục nổi lên, đã có không ít phụ nữ khước từ, không thiếu những nhà trí thức phê phán, cho rằng đó là lối sống học đòi, lệch lạc thuần phong mỹ tục, hay không thể hiện được “tính cách Việt-Nam”⁽⁸⁾.

Tuy nhiên, các mẫu y phục do họa sĩ LeMur Nguyễn Cát Tường đăng tải trên *Phong hóa, Ngày nay* đã thổi một luồng gió đổi mới vào xã hội Bắc kỳ lúc bấy giờ, rồi tác động đến miền Trung và Nam kỳ. Với các quý bà, quý cô thì những kiểu cách tân từ y phục phụ nữ thân truyền thống, sáng tạo dựa theo kiểu

dáng và chi tiết âu phục của các “bà đầm” Pháp là rất đẹp. Tư tưởng cải cách y phục không chỉ làm dậy lên xu hướng “áo dài thời trang” lúc bấy giờ, mà còn khởi xướng cuộc cải cách y phục phụ nữ mạnh mẽ, có sức lan tỏa và được nể phục bởi nhiều thế hệ cho đến tận bây giờ. Hơn thế, thời trang và phong cách qua việc làm đẹp, qua cách ăn mặc và lối sống quý mình trọng người của phụ nữ Việt Nam, đã được *Phong hóa, Ngày nay* hình dung mang tính cá nhân, thể hiện sự tự tin, tinh thần tự do và có chừng mực đối với văn minh đương thời. Với tinh thần cầu thị và phong cách làm báo mang tính chuyên nghiệp, trên báo *Phong hóa* số 93, ra ngày 13/4/1934, còn cho đăng tải những ý kiến phản hồi của độc giả về việc cải cách y phục phụ nữ. Độc giả ký tên “cô H.T.C” nêu quan điểm ủng hộ việc sửa sang y phục lối cũ để đẹp hơn, tân thời hơn của bản báo. Tuy nhiên, cô giải thích rằng các bạn gái trẻ tuổi như cô đều rất hoan nghênh nhưng không dám thực hành. Cô hiểu rằng các cụ không phải “*không biết thế nào là hay đâu, nhưng vì các cụ không thích bỏ quốc hồn quốc túy, mà nhất là không thích cho lời con cháu nói là phải...*”⁽⁹⁾. Không dừng lại ở việc tạo kiểu cách tân cho áo dài truyền thống, *Phong hóa, Ngày nay* mà linh hồn là họa sĩ Nguyễn Cát Tường còn cải tiến các mẫu áo dùng để mặc trong nhà. Ông cũng chế kiểu áo pijama mặc đi biển, áo mặc mùa hè, áo cánh, áo yếm, giày cao gót và hợp tác với hiệu dệt may để cho ra đời quần áo tắm, đồ mặc lót. Rồi “*Minh oan*” cho cái yếm, cải tiến thành yếm hiện đại và bày cho các chị em cắt may kiểu yếm mới, vừa đẹp, vừa giữ được nét truyền thống mà còn tránh để “*giải yếm buộc thắt ra đằng sau gáy*”⁽¹⁰⁾, “*làm hại cho nước da mịn màng, trắng trẻo ở gáy*”⁽¹¹⁾.

Ngày 30/1/1935, trong số báo đầu tiên của phiên bản *Ngày nay*, được xuất bản trong những ngày chào năm mới, đã tiếp tục tư tưởng cải cách y phục của mình khi cho đăng tải hình ảnh những thiếu nữ mặc áo dài được thiết kế theo kiểu LeMur làm ảnh bìa⁽¹²⁾ và tiếp tục luận bàn về vấn đề trang phục của phụ nữ, nhưng ở một trình độ khác. Tác giả Việt Sinh trong bài *Quần áo mới* (*Ngày nay*, số 1, ra ngày 30/01/1935) đã cho rằng: Y phục bây giờ hơn y phục ngày xưa bởi sự dịu dàng và vui tươi hơn. Dịu dàng vì nó có dáng điệu tha thướt, vui tươi vì họ có rất nhiều mẫu để lựa chọn. Nếu như xưa thì quần áo cốt chỉ dùng để che thân thể, che khuất cái dáng điệu tự nhiên của vẻ đẹp

cơ thể thì bây giờ đã khác, quần áo là phải làm cho đáng điệu, vẻ đẹp được phô ra, đẹp một cách mềm mại và uyển chuyển. Rồi các cô thiếu nữ không phải mặc một loại giống nhau như trước, giống nhau từ vải áo cho đến màu áo. Bây giờ các cô, các chị có thể lựa chọn cho mình những bộ quần áo hợp với mình nhất. Tuy nhiên, đây không phải chỉ đơn thuần là lựa chọn một bộ trang phục mà hơn thế nó đã đề cập đến quyền của người phụ nữ, một tiến bộ rất lớn trong nhận thức về nữ quyền của *Phong hóa, Ngày nay* thời bấy giờ.

Khi báo *Ngày nay* xuất hiện, giới truyền thông đã không còn nổ ra những cuộc tranh luận về cải cách y phục phụ nữ nữa, thay vào đó trên *Ngày nay* cho đăng tải rất nhiều những thông tin, kiến thức về xã hội mới, thời đại mới. Bởi phụ nữ tân thời không đơn giản chỉ mặc vào bộ y phục theo lối mới mà hơn thế, họ còn tân thời cả trí thức của mình. Sau khi báo *Phong hóa* bị đóng cửa, báo *Ngày nay* không còn giữ chuyên mục “*Vẻ đẹp riêng tặng các bà các cô*”, mà thay vào đó là chuyên mục “*Phụ nữ*”, nhưng vẫn tiếp tục tinh thần cải cách và đề cập đến nhiều vấn đề của nữ giới mang tính hiện đại hơn như văn hóa, nữ quyền, phụ nữ nông thôn...

Rõ ràng, những năm 30 của thế kỷ XX, từ tư tưởng cải cách y phục phụ nữ của *Phong hóa, Ngày nay*, sự cởi mở trong việc ăn mặc hợp mốt và trang điểm làm đẹp đã giúp nữ giới học cách quý trọng bản thân và nhận thức được giá trị xứng đáng của mình. Rõ ràng, không chỉ là phong trào cải cách y phục phụ nữ sôi nổi mà còn hình thành tư duy về quyền của phụ nữ, tiến tới khẳng định bản thân của phụ nữ Việt Nam trong xã hội thời bấy giờ. Cuộc cải cách y phục của *Phong hóa, Ngày nay* là một cơn sóng trên dòng chảy lịch sử y phục Việt. Mặc dù diễn ra chậm nhịp hơn so với sự cải cách y phục nam giới Việt Nam vào cuối thế kỷ XIX đầu thế kỷ XX, nhưng tư tưởng cải cách y phục phụ nữ đã ‘diễn đạt’ một sự cải biến mang đậm màu sắc văn hoá và dấu ấn của thời đại.

Như vậy, trong các tư tưởng cải cách mà báo *Phong hóa, Ngày nay* theo đuổi thì phong trào cải cách y phục phụ nữ đã gây được tiếng vang lớn. Bản thân những người thực hiện cũng không thể ngờ rằng đây chính là ánh sáng đầu tiên, là xuất phát điểm cho một cuộc cách mạng về y phục ở phụ nữ Việt Nam sau này, tạo ra một lối áo dài cách tân mà ban đầu gây nhiều tranh cãi rồi sau lại trở thành cơ sở cho áo dài truyền thống được phụ nữ Việt Nam xem như một nét

bản sắc giới và văn hóa dân tộc. Mặc dù khi xuất hiện tư tưởng này với việc mở chuyên mục “*Vẻ đẹp riêng tặng các bà các cô*”, những người làm báo *Phong hóa, Ngày nay* chỉ hy vọng sẽ nói về đủ các thứ trang sức, quần áo, đồ đạc, nhà cửa..., cùng những bức vẽ mẫu của các họa sĩ tốt nghiệp ở các trường Tây thực hiện, với mong muốn là giúp cho những người phụ nữ đẹp hơn. “*Mục này để tặng riêng các bà các cô. Mong rằng nhờ có mục này rồi người, quần áo và đồ đạc sẽ dần dần được tăng thêm về đẹp*”⁽¹²⁾.

Có thể nói, chỉ trong 8 năm hoạt động (1932 - 1940), từ ý tưởng đến trực tiếp phổ biến hóa trong đời sống hàng ngày, tư tưởng cải cách y phục cho nữ giới của báo *Phong hóa, Ngày nay* đã có những thành công rất đáng kể. Dù chủ yếu hướng đến đối tượng là phụ nữ tân thời, ở các đô thị, nhưng việc chú trọng tới các yếu tố thẩm mỹ, phù hợp với thời tiết, tiện dụng trong công việc, đồng thời hướng đến “phương diện quốc gia” của trang phục, cuộc cải cách y phục phụ nữ này đáng được xem xét như một cuộc cách mạng thường ngày của các trí thức Tây học trẻ tuổi trước tình cảnh thuộc địa lúc bấy giờ. Và dù muốn hay không thì những đóng góp trong công cuộc cải cách y phục Việt Nam nói chung và áo dài phụ nữ nói riêng của *Phong hóa, Ngày nay* trong suốt những thập niên 30 của thế kỷ XX đã ít nhiều làm thay đổi ý thức hệ và để lại một di sản cho ngành thời trang Việt sau này./.

(1), (2) Đỗ Quang Hưng, Trần Viết Nghĩa (2013), *Tinh hiện đại và sự chuyển biến của văn hóa Việt Nam thời cận đại*, Nxb Chính trị quốc gia, H., tr.189,132.

(3) Hoàng Văn Quang (2012), *Phong hóa và những ước vọng xa vời*, Bản tin Đại học Quốc gia Hà Nội, số 255.

(4) Nguyễn Cát Tường (1912 - 1946), Quê quán: Tỉnh Sơn Tây, nay thuộc thành phố Hà Nội. Ông theo học và tốt nghiệp Trường Mỹ thuật Đông Dương khóa 1928-1933. Ông cùng với họa sĩ Nguyễn Gia Trí được giao phụ trách phần mỹ thuật cho báo *Phong hóa, Ngày nay*.

(5) Nguyễn Cát Tường (1934), *Tinh ưa đẹp và hay trang điểm*, báo *Phong hóa* số 85, ngày 11/2/1934.

(6), (7) Nguyễn Cát Tường (1934), *Y phục của phụ nữ*, báo *Phong hóa* số 86, ngày 23/2/1934.

(8) Nguyễn Cát Tường (1934), *Y phục của phụ nữ*, báo *Phong hóa* số 88, ngày 9/3/1934.

(9) Cô H.T.C (1934), *Về việc sửa lại y phục của phụ nữ*, *Phong hóa*, số 93, ngày 13/4/1934.

(10) Cát Tường (1934), *Cái yếm*, báo *Phong hóa*, số 103, ngày 22/6/1934.

(11) Cát Tường (1934), *Vẻ đẹp mấy kiểu yếm mới*, báo *Phong hóa*, số 105, ngày 6/7/1934.

(12) Việt Sinh (1935), *Quần áo mới*, báo *Ngày nay*, số 1, ngày 30/01/1935.